

AZ EX LIBRISEK SZERELMESE ÉS MŰVÉSZE

Régi, ma is érvényes igazságot példáz Andruskó Károly zentai amatőr művész iránti viszonyunk: senki sem próféta saját hazájában. Mert kétségtelen, hogy a linóleum- és a fametszés e kiváló művelőjét időnként szárnyára veszi a hírverés, hogy utána a központoktól távol álló alkotók sorsában osztozva, a csendes feledés homályába zuhanjon vissza. Ezúttal azonban mégsem munkásságának teljes, átfogó képét szándékozom felvázolni. A *Bareberek* termékeny alkotója, a bácskai kubikusok életét megfigyelő, a velük és más kétkezi munkásokkal együttérző, elkötelezett művész, a Tisza és a Tisza menti város hűséges krónikása munkásságának opusából csak egyetlen, Andruskó legkedvesebb megnyilatkozási formáját, az ex libris-gyűjtemények egyikét-másikat szándékozom bemutatni. Mégpedig azokat, melyek a művész jegyeinek és jelképeinek megfejtése szempontjából kézzelfoghatónak, értékei keresztmetszetének megrajzolásához a legjellegzetesebbnek tartok.

Andruskó Károly ex librisei egyben kiváló ürügyül szolgálnak az amatőr tevékenységről elterjedt és nagyjából félremagyarázott felfogásokhoz fűzött gondolatok rögzítésére. Mert ha ez a tehetséges grafikus Zentán sajtósági technikája következtében egyedül képvisel egy műfajt, másutt, például Szabadkán, többé-kevésbé állandó jelleggel összeállt, irányokat és felfogásokat képviselő amatőrcsoportok fejtenek ki időnként élénk, a város képzőművészeti életére erőteljesen ható munkásságot. A csurgóiak, a Bosch+Bosch, az expresszionisták csoportja, újabban a Bunjevačko kolo körül tömörülő festők jelentkezése nem véletlen jelenség. Az objektív és egyéni okokból amatőrsorsban rekedt, vagy amatőrré nyilvánított művészek igyekeznek kitörni a rangjukkal járó névtelenségből, hogy kisebb-nagyobb sikerrel meg is találják helyüket a karcsú torony fölött nem éppen sok reménysugarat árasztó Nap alatt.

Kit tartunk manapság amatőr művésznek? Elősorban azt az alkotót, aki nem rendelkezik akadémiai vagy felső iskolai végzettséggel. Mert az akadémia vagy a tanárképző iskola papírja mentesíti tulajdonosát az amatőr jelzőtől — tekintet nélkül munkásságának mennyiségére és értékére.

Persze az amatőrök kategóriájába tartoznak mindazok, akik a diploma hiánya mellett a képzőművészetet nem hivatásszerűen végzik, más, megélhetést nyújtó foglalkozásuk van, számukra a művészi munka kikapcsolódást, esetleg szórakozást jelent.

A hivatásos és amatőr művészeknek azonban van egy, szerintem teljesen azonos tulajdonságuk is: a belső kényszer, mely alkotó munkára ösztönöz. És a minőség mellett, úgy hiszem, ez a leglényegesebb

szempont, melynek prizmáján keresztül elmosódhat a határ az amatőr és a hivatásos művészi cselekvés között.

Andruskónál az alkotás szemmel láthatólag belső kényszerből fakad. Már régen megtalálta módját, hogyan hozza felszínre a lelkivilágában felgyülemlett élményt, az abból eredő és kikíváncozó, megkönnyebbülést és kielégülést nyújtó vallomást. A lelki alkatához legközelebb álló fekete-fehérre leegyszerűsített, de mégis sokrétű formanyelvvel közli mondanivalóját — robusztus témáival érdekesen ellentétes, kisformátumú ex libriseinek a segítségével.

Három gyűjteményét: a *Zentai ex libriseket* (1969), a *Sloveniját* (1970) és az *Olimpia* (1971) egyik számozott példányát lapozgatva az az érzésem, hogy a tematikai válogatásba gyűjtött anyag jól áttekinthető képet nyújt ez irányú működéséről; az effajta válogatás mégis korlátokat szab és a művészt láthatóan nem mindig az élmény és a pillanati ihlet ösztönzi munkára. Mert bizony, ha a három mappa anyagából kellene egy válogatást készíteni, az eredmény ismét három, de minőségi szintjében és nem tematikájában azonos gyűjtemény lenne az eredmény.

Nézzük csak például a *Zentai ex libriseket*. Egyszeri áttekintéssel is megállapítható, hogy Andruskó nem a pillanat kényszere, hanem a megrendelés kielégítése, vagy egyes személyek iránti figyelmesség szempontjából vette kezébe a vésőt, hogy minőségben különböző, néha jelképeket túlszűfelve, de jó technikai megoldással, máskor kellő mértékre szűkítve és sűrítve, de elnagyolt megmunkálással végezze el feladatát. Az előbbiekhöz sorolhatjuk dr. Kopasz Pál, Erdélyi István és mások ex libriseit. Az utóbbit Sinkovits János és Homolya Imre jelképei példázzák. Bata Mihálynak, Gaál Jánosnak és Bodor Csabának szentelt metszetei minőségükkel kiválnak, a Napredak Senta és Kecskés Vince nevét viselő munkák ugyanakkor leértékelik a gyűjteményt.

Sorrendben most a *Slovenija* következne, de szándékosan átlépek kiadási évének korlátját, mert az olimpiáknak szentelt, 1971-ben kiadott sorozat jellegzetességei közelebb állnak a *Zentai ex librisekhez*. A szándék itt nyilvánvaló: bemutatni az olimpiák történetét az első újkortól (Athén 1896) az előkészületben levő müncheniig, főleg a szervező város, a helyszín egyik jellegzetes részletének prezentálásával. És eközben Andruskó nem feledkezik meg az állásfoglalásról: az olimpia a béke és a barátság jelképe. A háború árnyékában meghal az összefogás eszméje, a népek közötti barátság szelleme. Könyvégetés, szögesdróttal körülvett táborok, a kultúra és az ember haldoklása, a barbár pusztítás korszaka háttérbe szorítja az olimpiák nemes emberi törekvéseit.

Az előbbi füzettel összevetve egészeiben érettebb és kiegyensúlyozottabb munkákkal találkozunk ebben a gyűjteményben. A jelképek tömörebbek, a technika színvonalasabb. Mégis, különösen ha a Los Angeles-i, vagy a mexikói metszeteket vizsgáljuk, azt kell megállapítanunk, hogy a művész ennél többre is képes. A felületes jelkép és az elnagyolt kivitelezés már nem engedhető meg egy külföldön igen jó nevet szerzett grafikus munkájában, hiszen ugyanabban a sorozatban tudásának legjavát is demonstrálta.

Utoljára hagytam a *Sloveniját*. Nem véletlenül. A szép kiállítású, szakmai hozzáértéssel elkészített mappát a szlovéniai ex libris kisgra-

fika baráti körének kezdeményezésére a ljubljanoi Mladinska knjiga adta ki 1970-ben, a Budapesten megtartott XIII. ex libris kongresszus tiszteletére. A mappa húsz kisgrafikája Andruskó Károly művészetének csúcsteljesítményét prezentálja. Ennél ihletettebb, kiegyensúlyozottabb és tisztább gyűjteménnyel még nem ajándékozott meg bennünket ez a kiváló amatőr grafikus. A kezdeményező nevében szóló Marijan Brecelj előszavában az elismerés hangján nyilatkozik a sajtóságos formanyelven megnyilatkozó vajdasági művész munkájának eredményéről és megállapítja, hogy Szlovénia természeti szépségei, jellegzetes tájai és architektúrája mint terített asztal állt Andruskó előtt, aki mindezt gazdag természetként igyekezett betakarítani. És valóban, a *Bareberek* óta semmi sem vonzotta, semmi sem lelkesítette annyira Andruskót, mint a szlovéniai táj nyújtotta lehetőségek. Mintha mindig ott élt volna az útszéli kápolnák, a szénaszárítók, a régi kastélyok és kis faházikók környékén. A sötét fenyvesek, a zöld völgyek és kopár hegyormok világában is egészen otthonosan mozog.

Milyen poétikus Snežna Pavlovec ex librisének kis kápolnája, milyen leheletkönnyű Klaus Rödel hrastovljei házsora és a sűrű erdőn áthatoló napsugár! Tatjana és Josko Gerdol Svete Višarjét megrajzoló metszetében viszont a kompozíciónak e műfajban egészen szokatlan nagyvonalúsága ragadja meg a szemlélőt. Sorolhatnánk tovább a sikerült alkotások kvalitásait, mert ezt a mappát a minőség jellemzi, de meg kell állapítanunk, hogy ebbe is bekerült két-három kevésbé sikerült, az egyensúlyt némileg zavaró, de föl nem borító munka. És ennél a pontnál visszatérek az előljáróban elmondottakra, az amatőr és a hivatásos munka kérdésére.

Mert volt egy szempont, amelyet szándékosan írásom végére hagytam: hogyan viszonyul a művész saját munkájához? Mennyire kötelezi az igényesség? A keze alól kikerülő alkotásaiból mit vállal magáénak és mit vet el? Itt dől el szerintem lényegében az amatőrség és a professzionalizmus kérdése. Ebben a tekintetben Andruskó Károly is saját sorának irányítója. Hogy melyik úton halad, az kizárólag rajta múlik.

